

мр **Александар Раковић**, истраживач-сарадник
Министарство вера Републике Србије
Београд

Иницијативе за стицање високошколског статуса и накнадно признање факултетског ранга Карловачкој богословији (са освртом на сличан пример Задарске богословије) 1914-1933.

Апстракт: Рад осветљава пут који је Карловачка богословија прешла од покретања иницијатива за добијање високошколског статуса у Аустро-Угарској и Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца до накнадног признања факултетског ранга Карловачкој богословији и Задарској богословији у Краљевини Југославији, дуго након гашења ових школа. Рад је писан на основу архивске грађе Министарства вера и Министарства просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије која се налази у Архиву Југославије (АЈ), архивске грађе Православног богословског факултета у Београду (АПБФ), периодике и литературе.*

Карловачка богословија (Клирикално училиште или Стара богословија од 1794. до 1872. и Православно српско богословско училиште или Нова богословија од 1875. до 1920) прошла је од оснивања до гашења пут који ју је довео на домак факултетског статуса.¹ У црквеној историографији Карловачкој богословији се често приписивало да је током постојања имала статус високошколске установе коју она, и поред разних напора, није успела да стекне. Историјски извори нам, пак, сведоче о озбиљним настојањима Православне српске Митрополије карловачке (Карловачка митрополија) да за Карловачку богословију обезбеди признање високошколског ранга. Метеж светског рата и југословенско уједињење су је омели у томе, али је она својим кадровским потенцијалом постала једна од основа за оснивање не једног већ два факултета: Православног богословског факултета у Београду и Источно-православног богословског факултета у Загребу.

Иницијативе усмерене ка прерастању Карловачке богословије у факултет можемо пратити пред и након Првог светског рата, у две различите државе: Аустро-Угарској Монархији и Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца (Краљевство СХС). Сасвим неочекивано, Карловачкој богословији и Задарској богословији факултетски ранг је ретроактивно признат у Краљевини Југославији, дуго након гашења ових школа.

* Излагање на научном скупу „Српска теологија у двадесетом веку: Истраживачки проблеми и резултати“ одржаном на Православном богословском факултету у Београду 28. децембра 2007. у склопу пројекта бр. 149037А („Српска теологија у двадесетом веку“), који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије. – Аутор је дипломирао и магистрирао историју на Филозофском факултету у Београду где је од 2008. докторант.

¹ О историји Карловачке богословије видети у: Никола Гавриловић, *Карловачка богословија (1794-1920)*, Сремски Карловци 1984.

Елаборат из 1914. о подизању Карловачке богословије у самосталан факултет

Најважнији извор за реконструкцију идеје о оснивању православног богословског факултета у Сремским Карловцима у аустроугарском периоду представља елаборат за покретање питања о подизању Карловачке богословије на степен самосталног православног српског богословског факултета који је у фебруару 1914. саставила управа Карловачке богословије у име Карловачког митрополита. У овом документу неки детаљи нису били наведени, а њих ћемо поменути према другим изворима.

Елаборат је писан након што је аустријски цар Фрања Јосиф I уз подршку мађарске владе и Карловачке митрополије 1912. године укинуо српску народно-црквену аутономију. Рачунало се да ће овим потезом бити смањен утицај српских политичких странака у Угарској које су имале већину у Народно-црквеном сабору, биле у лошим односима са црквеним врхом и у опозицији према мађарским властима.² Лидери српских партија у Угарској називали су од раније политику црквеног врха „карловачким клерикалним конзервативизмом“ који уз подршку Беча и Будимпеште жели да смањи световни утицај у народно-црквеној аутономији. У црквеном врху су, пак, мислили да српска политичка елита у Угарској жели да успостави доминацију над Карловачком митрополијом.³

Дакле, не смемо сметнути с ума док будемо пролазили кроз елаборат да су Аустро-Угарска и Карловачка митрополија у овом моменту биле савезнице. Кроз текст елабората се провлачио и овај детаљ, који је, уз остале чињенице, давао слободу Карловачкој митрополији да сачини предлог надлежним властима о подизању Карловачке богословије у ранг факултета.

Краљевским рескриптом из 1868. било је предвиђено да у реформисану четворогодишњу Карловачку богословију могу ступати кандидати који су претходно завршили осмогодишњу гимназију. Од наставног кадра је тражена висока стручна спрема. У Карловачкој богословији је сматрано да је реформисана школа која је почела са радом 1875. године по организацији наставе била сасвим близу Православног богословског факултета у Черновцима који је Аустро-Угарска на рубу своје империје отворила за потребе православних поданика, махом Руса и Румуна. Срби, пак, који су живели у самом центру Аустро-Угарске нису добили сличну установу за своје високошколске потребе.⁴ Међутим, у реалности је рад Карловачке богословије од 1875. до 1890. био веома несређен са лошим како наставним тако и ђачким потенцијалом. Прилике у овој школи су се побољшавале од 1890. када је Георгије Бранковић ступио на трон Карловачке митрополије.⁵

² Андрија Раденић, „Борба за политичка права у Јужној Угарској“, *Историја српског народа*, VI-1, Београд 1994, 548-550.

³ Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, II, Београд 1991, 188-193.

⁴ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 42. – На захтев министра вера Краљевства СХС Тугомира Алауповића од 14. маја 1919, администратор Карловачке митрополије епископ Георгије Летић је 20. маја/2. јуна 1919. упутио „затражене списе у питању подизања правосл. срп. Богословије у Срем. Карловцима на степен самосталнога богословског факултета“ у бившој Аустро-Угарској Монархији. Ове „списе“ су чинили елаборат и прилози које је 11/24. фебруара 1914. управа Карловачке богословије послала митрополиту карловачком. Елаборат је 1914. требало да буде адресиран на Краљевску хрватско-славонско-далматинску земаљску владу у Загребу. Током 1919. елаборат је послужио као подршка за оснивање Источно-православног богословског факултета у Загребу. У даљим фуснотама: Елаборат.

⁵ Ђоко Слијепчевић, нав. дело, 200. – Према: Владан Максимовић, „Патријарх српски Георгије Бранковић и духовна просвета“, *Богословски гласник*, VIII, Сремски Карловци 1905, 302, 308.

Размишљајући о разлозима који су довели до, како су мислили, пропуштања добре прилике из 1875. за убрзани напредак ка факултетском статусу, у Карловачкој богословији су дошли до закључка како су управо Срби за то и криви. Оправдање за наводни пропуст тражено је у нерешеном старатељству које су над Карловачком богословијом имали Народно-црквени сабор и Свети архијерејски синод Карловачке митрополије. Ово питање, пише још у елаборату, било је решено 1912. када је Карловачка богословија дошла под искључиву надлежност Светог архијерејског синода па је, мислило се, тиме олакшан пут до остваривања факултетског статуса.⁶

Свети архијерејски синод Карловачке митрополије је 1895. донео Статут о устројству православног српског богословског училишта у Сремским Карловцима, који је допуњен 1897. године. Карловачка митрополија је имала намеру да се Карловачка богословија новим наставним планом и кадром „што више изједначи“ са факултетом у Черновцима и руским духовним академијама.⁷

Професор Карловачке богословије Владан Максимовић је писао како се идеја о прерастању ове школе у факултет појавила 1900. године и да је Свети архијерејски синод Карловачке митрополије подржао подизање Карловачке богословије у ранг богословског факултета или духовне академије „са правом научног градуирања“.⁸

Према елаборату управе Карловачке богословије, начелник Богословског и наставног одсека Хрватско-славонско-далматинске владе Армин Павић се приликом посете Карловачкој богословији 1901. године „уверио“ да „Богословија ова стоји више дијецезанских и бискупских клерикалних школа и сасвим је близу богословским факултетима“. Због тога му је ректор Карловачке богословије Јован Вучковић тада казао како би ова школа „требала да добије положај самосталнога богословског факултета и право подјељивања академских степена“: „Тиме је ректор Богословије дао први пут пред надлежном званичном личношћу израза жељи, о којој се дотле тако рекућ само шапутало, а остварење које се сматрало не само могућим и оправданим, него и потребним“. Павић је доцније рекао „да и он са своје стране жели, да се карловачко богословско училиште чим прије подигне на степен академије, или самосталног факултета“.⁹

Свети архијерејски синод Карловачке митрополије је крајем новембра 1903. одредио отпочињање припрема за прерастање Карловачке богословије у самостални богословски факултет или духовну академију.¹⁰ Илариону Зеремском и др Викентију Вујићу је поверена израда предлога за прерастање Карловачке богословије у факултет.¹¹

Синод је у мају 1906. донео нови Статут о уређењу православне српске Богословије у Карловцима којим су додати нови наставни предмети и предвиђен избор и напредовање наставника са академским степенима образовања уз сагледа-

⁶ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 42. – Елаборат.

⁷ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 42. – Елаборат. – Никола Гавриловић цитирајући Извештај Карловачке богословије за школску 1900-1901. годину наводи да је Армин Павић посетио ову школу 2. јула 1900. године што не одговара податку из елабората да је посету обавио 1901. године. О томе у: Никола Гавриловић, нав. дело, 163.

⁸ Ђоко Слијепчевић, нав. дело, 200. – Према: Владан Максимовић, нав. дело, 310.

⁹ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 42. – Елаборат.

¹⁰ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 42. – Елаборат.

¹¹ Никола Гавриловић, нав. дело, 22, 164.

вање њиховог научно-стручног рада. Наставнике су именовали Карловачки митрополит и Свети архијерејски синод. У Карловачкој богословији су сматрали да је њена наставно-кадровска потчињеност Светом архијерејском синоду Карловачке митрополије, у који Аустро-Угарска Монархија има пуно поверење, довољна гаранција да ће ова школа и у рангу факултета бити од важности „не само за црквене, него и за државне интересе“.¹²

Пошто су слушаоци Карловачке богословије морали имати завршену класичну или реалну гимназију која је била довољна за упис студија на римокатоличком богословском факултету у Загребу, ово је истицано као још једна чињеница која је ишла у прилог подизању Карловачке богословије у факултетски ранг. У Карловачкој богословији су, иначе, сматрали да су наставу организовали на бољи начин него Католички богословни факултет у Загребу.¹³

У школској 1913/1914. години од девет наставника Карловачке богословије петорица су били доктори наука, а само двојица нису имала завршене академске студије. У Карловачкој богословији су сматрали како су почетком 1914. много више испуњавали услове за прерастање у факултетски ранг него черновичка школа када је 1875. постала богословски факултет.¹⁴

У Карловачкој богословији су 1914. закључили како имају све што је потребно за уздизање у факултетски статус. Сматрано је како се „и у савјезу са сретним у држави слично устројеним заводима других конфесија, не може наћи разлога, којим би се било у име науке, било пак у име потребе црквене, или у име добро схваћених интереса државних, могло оправдати ускраћивање милости, да и наша Богословија уђе у коло сличних сестара, те да и она попут њих у православној српској богословској науци и цркви подиже редове академским степеном украшених људи“. Такође је наглашено да се Сремски Карловци налазе у центру српског народа у Аустро-Угарској и недалеко од границе са Србијом, па би и због тога Карловачка богословија представљала најбоље место за унапређење високог богословског школства српског народа.¹⁵

На самом крају је наглашена молба карловачког митрополита Хрватско-славонско-далматинској влади да подржи предлог Карловачке митрополије и Карловачке богословије, усагласи га са мађарском владом и предложи аустријском цару „да благоизволи најмилостивије подијелити и прав. српској Богословији у Карловцима значај самосталног православног српског богословског факултета и право, да уз прописане строге испите и по реду за то установљеном може промовисати на степен доктора богословије“.¹⁶

У праскозорје Првог светског рата Карловачка богословија је „давала утицај факултета и била, свакако, школа са високим нивоом наставе“,¹⁷ али ипак „средњег ступња“.¹⁸ Елаборат из 1914. имао је за циљ да убеди Беч, Будимпешту и Загреб како је српском народу у Аустро-Угарској Монархији потребан богословски факултет, те да Карловачка богословија има све предуслове који су јој потребни за прерастање у високошколски статус. Нажалост, у овом тренутку не-

¹² АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 42. – Елаборат.

¹³ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 42. – Елаборат.

¹⁴ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 42. – Елаборат.

¹⁵ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 42. – Елаборат.

¹⁶ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 42. – Елаборат.

¹⁷ Ђоко Слијепчевић, нав. дело, 202.

¹⁸ Никола Гавриловић, нав. дело, 168.

мамо покриће у историјским изворима којим бисмо могли да потврдимо да ли је елаборат Карловачке митрополије и Карловачке богословије упућен у Загреб или не. Према интонацији којом је писан, чинило се да је српски врх у Сремским Карловцима сматрао како је факултетски статус на дохват руке.

Међутим, смрт администратора Карловачке митрополије епископа горњокарловачког Михаила Грујића,¹⁹ а затим и почетак Првог светског рата осујетили су ове планове. Карловачка богословија је 1914. престала са обављањем наставе која је обновљена 1917. само за четврти разред.²⁰ Након Првог светског рата у уједињеној југословенској држави Карловачка богословија се суочила са новим изазовом који је био усмерен ка прерастању у факултетски ранг, али не у Сремским Карловцима већ на Свеучилишту у Загребу. У исто време Карловачка богословија је почела своју последњу битку за добијање статуса самосталног богословског факултета.

Последњи покушаји 1919-1920.

Сремски Карловци, некада културни центар у близини српске границе који је духом спајао разједињено Српство, постали су у Краљевству СХС градић у непосредној близини престонице Београда. Географски положај у новој држави наменио је Сремским Карловцима сасвим подређену улогу и неминовно опадање важности.

Након Првог светског рата Карловачка богословија због недовољног броја слушаалаца није одржавала наставу, већ само испите.²¹ Њен опстанак је тиме доведен у питање. Најгласнији заговорници пресељења Карловачке богословије у Загреб били су Министарство вера Краљевства СХС, лидери пречанског крила Демократске странке и утицајни свештеник Владан Максимовић. Карловачка богословија је ускоро постала успутна штета сукоба с политичком и стручном залеђином православних богословских факултета у Београду и Загребу, о којем смо већ писали.²² У овом раду се нећемо поново бавити тим сукобом већ ћемо приказати три покушаја Карловачке богословије да у Краљевству СХС прерасте у богословски факултет. Карловачком митрополијом је у ово време администрирао епископ темишварски Георгије Летић, доктор теологије и професор у Карловачкој богословији.²³

Савет Карловачке богословије је 31. марта 1919. закључио да би било сасвим погрешно не консултовати га око оснивања православног богословског факултета у Загребу. У Карловачкој богословији су сматрали да су најкомпетентнија православна богословска школа у земљи и да је потребна само „формална санкција меродавних фактора“ да Карловачка богословија прерасте у факултет. Иако је овај став Карловачке богословије био одговор на притиске из Министарства вера и иако је у њему питање односа Карловачке богословије према православном богословском факултету у Загребу остављено отворено, чини се да је у

¹⁹ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 42. – Свети архијерејски синод Карловачке митрополије Светом архијерејском сабору у Београду. Документ заведен у Карловачкој митрополији као Бр. 19/27-1919. Као прилог допису дат је став Савета Карловачке богословије од 31. марта 1919 о оснивању православног богословског факултета у Загребу.

²⁰ Никола Гавриловић, нав. дело, 22, 101.

²¹ Исто, 101.

²² О томе детаљно у: Александар Раковић, „Источно-православни богословски факултет Свеучилишта у Загребу 1920-1924“, *Српска теологија у двадесетом веку*, књ. 2, Београд 2007, 221-238.

²³ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 42. – Владика Георгије се у дописима потписивао као „епископ темишварски, администратор православне архиепископије карловачке и митрополије српске“

марту 1919. на првом месту показан интерес да Карловачка богословија прерасте у самосталан факултет.²⁴ Став из марта 1919. означавамо као први покушај Карловачке богословије да опстане и добије факултетски статус у Краљевству СХС.

У септембру 1919. године је уследио још занимљивији потез Савета Карловачке богословије који је писао Савету Београдског универзитета:

„Универзитетски Савет добио је од Колегијума Карловачке Богословије, једну представку у којој се предлаже, да се садашња Карловачка Богословија подигне на степен факултета, стављајући на расположење зграде садашње Карловачке Богословије, књижницу и семинар за више од 100 питомаца, па било да седиште тога факултета остане стално у Карловцима, било да то седиште буде у Карловцима привремено, док се у Београду све што је потребно за тај факултет не буде спремило и подигло.“

Ректор Београдског универзитета Ђорђе Станојевић је о овом писму обавестио министра просвете Павла Маринковића. Рекао је да Савет Београдског универзитета није о томе могао да донесе никакву одлуку, али да је предлог занимљив нарочито када је у питању понуда која се односи за зграде будући да би, ако би предлог Карловачке богословије био прихваћен, финансијски издаци за почетак рада Православног богословског факултета у Београду били сведени само на наставно особље.²⁵ Министар просвете је овластио ректора да отпутује у Сремске Карловце и провери да ли је предлог Карловачке богословије прихватљив.²⁶ Немамо податак да ли је неко од ректора (у ово време је дошло до редовне смене ректора Београдског универзитета и Ђорђа Станојевића је заменио Јован Цвијић) отишао у Сремске Карловце али је извесно да до договора није дошло. Предлог Карловачке богословије Београдском универзитету сигурно је стигао услед притисака из Министарства вера о премештају ове установе у Загреб. Карловачка богословија је као и у марту 1919. отворила две могућности: да постане самосталан факултет или да се утопи у Београдски универзитет који је показао нарочито интересовање за некретнине Карловачке богословије. Узгред, за исте некретнине су интересовање показивале и присталице православног богословског факултета у Загребу.²⁷ Дакле, предлог Карловачке богословије Београдском универзитету је био други покушај да се у Краљевству СХС обезбеди факултетски ранг.

Свети архијерејски синод Карловачке митрополије је 14. јуна 1920. донео одлуку да „установљава потребу, да се срп. правосл. Богословија у Ср. Карловцима подигне на степен академије или факултета са правом давања научног степена, но само уколико је то могуће уз очување кардиналних права његових по одношају према истом заводу“. Очекивало се да до 1. септембра 1920. буде познат резултат преговора са државним врхом око попуне наставног кадра Карловачке богословије. Ако дотле не буде резултата Карловачка митрополија је одлучила да сама

²⁴ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 42. – Свети архијерејски синод Карловачке митрополије Светом архијерејском сабору у Београду. Документ заведен у Карловачкој митрополији под Бр. 19/27-1919. Као прилог допису дат је став Савета Карловачке богословије од 31. марта 1919. Као други прилог дат је „извод из записника о седници Савета Православне Српске Богословије Сремско-Карловачке, држаној 31. марта 1919. у Сремским Карловцима“

²⁵ АЈ, Министарство просвете Краљевине Југославије, Фонд 66, Фасцикла 155 – Ректор Београдског универзитета министру просвете. Допис Београдског универзитета Бр. 5515 од 26. септембра 1919. године у Министарству просвете заведен 29. септембра 1919. под П. Бр. 15234.

²⁶ АЈ, Министарство просвете Краљевине Југославије, Фонд 66, Фасцикла 155, П. Бр. 15234, 8. октобар 1919. – Министар просвете ректору Београдског универзитета.

²⁷ АЈ, Министарство просвете Краљевине Југославије, Фонд 66, Фасцикла 175. – „Прометогја о источно-православном богословском факултету загребачког универзитета за господина министра просвете М. Трифуновића“, коју је 3. марта 1923. написао Владан Максимовић.

попуни наставни кадар.²⁸ Ово је био трећи и последњи покушај Карловачке богословије да стекне факултетски статус у југословенској држави. Овога пута није нуђена никаква алтернатива, али је ускоро уследио и крај Карловачке богословије.

Епископ Георгије Летић је 20. августа 1920. писао министру вера Павлу Маринковићу, који је раније био министар просвете, да „факултет све да се отвори и у Загребу, тешко ће моћи испунити празнину, која би се осетила напуштањем Карловачке богословије“. У овом писму више није било речи о прерастању Карловачке богословије у факултет, већ је владика Георгије писао о неопходности да Карловачка богословија, као средња школа, остане у Сремским Карловцима и да се у овај град не усељава Београдска богословија.²⁹ Од тога, наравно, није било ништа. Карловачка богословија, која већ годинама није обављала редовну наставу, краљевским указом од 12. септембра 1920. приморана је да прекине рад јер је у њене просторије усељена београдска Богословија Светог Саве. Свети архијерејски синод Карловачке митрополије је потом био принуђен да понуди свој наставни кадар Источно-православном богословском факултету у Загребу,³⁰ који је основан краљевским указом од 27. августа 1920.³¹ Истог дана, 12. септембра 1920. у Сремским Карловцима је проглашено свечано уједињење Српске православне цркве.³² Карловачка митрополија је престала да постоји као посебна целина.

Свршени ђаци Карловачке богословије уписивали су студије на Православном богословском факултету у Београду, а на Источно-православни богословски факултет у Загребу су уписивани и они који су Карловачку богословију још увек похађали. Ђаци Карловачке богословије су 1920. преведени у студенте Источно-православног богословског факултета у Загребу.³³

Након уписа на Православни богословски факултет у Београду они су подносили молбе за признавање семестара које су решаване од случаја до случаја. Каткад су признавана два, каткад четири, а понекад и шест семестара, са или без диференцијалних испита. Крајем октобра 1922. студент који је затражио нострификацију дипломе Карловачке богословије је на седници Савета Православног богословског факултета одбијен.³⁴

Свети архијерејски синод Карловачке митрополије и Карловачка богословија, иако су се каткад ломили између Београдског универзитета и Загребачког свеучилишта, за свој примарни интерес поставили су очување Карловачке богословије и њено прерастање у самосталан факултет. Карловачка богословија се

²⁸ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 19. – Одлука Светог архијерејског синода Карловачке митрополије од 1/14. јуна 1920. под Бр. 17.71-1920, стигла је у Министарство вера 22. јуна 1920. где је заведена под В. бр. 5660.

²⁹ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 19. – Допис администратора Карловачке митрополије министру вера од 7/20. августа 1920. под Бр. М. 252/1920.

³⁰ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 19. – Допис Светог архијерејског синода Карловачке митрополије министру вера од 8/21. септембра 1920. под Бр. 135 и 155/120-1920.

³¹ АЈ, Министарство просвете Краљевине Југославије, Фонд 66, Фасцикла 175. – Указ краља Александра Карађорђевића о укидању Источно-православног богословског факултета у Загребу од 26. априла 1924. године. Препис указа Министарство просвете је отпослало осталим надлежним органима и институцијама 2. и 3. маја 1924. под П. бр. 3749/924.

³² Ђоко Слијепчевић, нав. дело, 559.

³³ АЈ, Министарство просвете Краљевине Југославије, Фонд 66, Фасцикла 175. – „Прометогја о источно-православном богословском факултету загребачког универзитета за господина министра просвете М. Трифуновића“, коју је 3. марта 1923. написао Владан Максимовић.

³⁴ АПБФ, Записници са седница Савета Православног богословског факултета 1920-1930.

није утопила ни у београдски ни у загребачки православни богословски факултет који су основани пре њеног укидања. Током свог постојања Карловачка богословија није досегла признање факултетског ранга.

Накнадно признање факултетског ранга Карловачкој богословији и Задарској богословији 1925-1933.

Карловачка богословија је указом регента Александра Карађорђевића практично угашена 1920. и само је обављала испите за преостале ђаке до 1922. године.³⁵ Задарска богословија је прекинула рад 1919. услед италијанске окупације Задра.³⁶ Ипак, о статусу ових стручних школа решавано је и након њиховог гашења, током једноиподеценијског уједначавања разноликих школских система који су се затекли у уједињеној држави Југословена и одређивања односа разнородних стручних школа према општим школама.³⁷

Поред ових питања која су заокупљивала државу, веома важне биле су и личне иницијативе. Већ смо видели да Савет Православног богословског факултета у Београду током двадесетих година 20. века није сматрао да је образовање у бившој Карловачкој богословији било равно факултетском.³⁸ Међутим, питање ранга Карловачке богословије отворено је 1925. и у Загребу због одређивања статуса чиновника који су завршили ову школу. Католички богословни факултет у Загребу је сходно томе 27. маја 1925. одлучио:

„... може се и бивша Српско-православна Богословија у Сријемским Карловцима – гдје је кандидат, који је имао 8 разреда гимназије са испитом зрелости након 8 семестара богословије и прописаних завршних испита добивао диплому о свршеним наукама – сматрати равноправним богословним факултетима“³⁹.

Ради се, по свему судећи, о првом документу којим је Карловачкој богословији, од стране високошколске установе, признат ранг факултета.

Ово питање Закон о чиновницима од 31. марта 1931. није до краја разрешио. Остављено је да Министарство просвете Краљевине Југославије донесе посебну уредбу о рангу богословских школа. Требало је да се статуси две православне школе, Карловачке богословије и Задарске богословије, одреде након нових консултација са Православним богословским факултетом у Београду, Католичким богословним факултетом у Загребу и Католичким богословним факултетом у Љубљани. Оба римокатоличка факултета су се овога пута прогласила ненадлежним.⁴⁰

³⁵ АЈ, Министарство вера Краљевине Југославије, Фонд 69, Фасцикла 19. – Допис Светог архијерејског синода Карловачке митрополије министру вера од 8/21. септембра 1920. под Бр. 135 и 155/120-1920.; – Карловачка богословија је одржавала испите за преостале ђаке до 1922. године. За више видети у: Никола Гавриловић, нав. дело, 101.

³⁶ Драган Новаковић, *Верске заједнице на размеђу векова*, Београд 2003, 236.

³⁷ Љубодраг Димић, *Културна политика Краљевине Југославије 1918-1941*, II, Београд 1997, 152-153, 169.

³⁸ АПБФ, Записници са седница Савета Православног богословског факултета 1920-1930.

³⁹ АЈ, Министарство просвете Краљевине Југославије, Фонд 66, Фасцикла 155. – Препис дописа Деканата Католичког богословног факултета у Загребу Ректорату Загребачког свеучилишта од 23. фебруара 1931. Оригинал дописа сачињен је 27 маја 1925. Верност преписа потврђена је у Сомбору 21. јуна 1932. и оверена печатом Одељења за социјалну политику и народно здравље Банске управе Краљевине Југославије у Новом Саду. Католички богословни факултет у Загребу је претходно 1. маја 1924. донео одлуку да се ранг факултета признаје „бискупијским богословним училиштима“ Заведено у Министарству просвете 19. јула 1932. под П. бр. 28094 у предмету за решавање чиновничког статуса Трије Марцикића.

⁴⁰ АЈ, Министарство просвете Краљевине Југославије, Фонд 66, Фасцикла 155, 7 децембар 1931, П. бр 56493. – Допис Министарства просвете Врховном инспекторату Председништва Министарског савета Краљевине Југославије.

Још пре званичног захтева Министарства просвете, Савет Православног богословског факултета је 1. априла 1931. донео решење о одређењу ранга Карловачке богословије према којем је ово била „виша стручна школа, али без права давања научног степена“.⁴¹

Потом је Савет Православног богословског факултета 1. октобра 1931. „примио знању“ да је Министарство просвете Краљевине Југославије донело одлуку да све дипломе стечене у бившој Аустро-Угарској не подлежу нострификацији и на истој седници одредио професоре Димитрија Стефановића и Лазара Мирковића да саставе мишљење Православног богословског факултета на пристигли акт ректора Београдског универзитета о утврђивању ранга бивших Карловачке богословије и Задарске богословије.⁴²

Савет Православног богословског факултета је 25. новембра 1931. усвојио Стефановићево и Мирковићево мишљење да се свршеним ученицима Карловачке богословије призна факултетска стручна спрема јер су у њу „примани само ђаци са гимназиском матуром“ и јер је школовање у Карловачкој богословији трајало четири године а наставни план „одговарао“ наставном плану богословског факултета.⁴³ Тиме је Карловачкој богословији и од стране Православног богословског факултета у Београду накнадно признат факултетски ранг.

Питање утврђивања ранга Задарске богословије покренуо је у октобру 1929. протојереј Љубомир Влачић који је тражио од Министарства правде Краљевине Југославије да му призна факултетску стручну спрему ради остваривања бољег чиновничког статуса. Министарство правде је овај захтев одбило јер Задарска богословија није имала статус факултета. Влачић се потом у јануару 1931. обратио Председништву Министарског савета Краљевине Југославије које је тим поводом затражило ново мишљење од Министарства правде. Влачић ни овог пута није имао успеха, па је 15. августа 1931. писао Министарству просвете које је његов допис послало Ректорату Београдског универзитета ради прослеђивања на мишљење Православном богословском факултету.⁴⁴

Савет Православног богословског факултета је 25. новембра 1931. признао факултетску спрему и свршеним ученицима Задарске богословије „ако су у исту богословију ступали са положеним испитом зрелости“.⁴⁵ Према епископу далматинском Никодиму Милашу, Задарска богословија је до 1882/83. школске године успоставила богословску наставу по факултетском обрасцу. Ипак, Милаш наводи

⁴¹ АПБФ, Записник са седнице Савета Православног богословског факултета, 1. април 1931.

⁴² АПБФ, Записник са седнице Савета Православног богословског факултета, 1. октобар 1931. – Ректор Београдског универзитета је од Православног богословског факултета затражио мишљење и о рангу „неправославних виших духовних школа“ у Краљевини Југославији.

⁴³ АПБФ, Записник са седнице Савета Православног богословског факултета, 25. новембар 1931. – У Стефановићевом и Мирковићевом мишљењу било је наведено и да „мишљење о неправославним богословским школама не могу дати, јер им нису познате Уредбе тих школа“ Додато је и: „За ове школе надлежнији су факултети тих вероисповести, али би се и овде, ради правичности, морало узети у обзир, да ли се у ове школе ступало са испитом зрелости или без овог испита“

⁴⁴ АЈ, Министарство просвете Краљевине Југославије, Фонд 66, Фасцикла 155. – Љубомир Влачић Факултетском савету Министарства просвете Краљевине Југославије, 15. август 1931. – Заведено у Православној конзисторији Епархије црногорско-приморске под Бр. 2019 од 15. августа 1931. Влачић је био редовни члан Православне конзисторије на Цетињу. – АЈ, Министарство просвете Краљевине Југославије, Фонд 66, Фасцикла 155, 18. август 1931, П. бр. 38292. – Министарство просвете Ректорату Београдског универзитета.

⁴⁵ АПБФ, Записник седнице Савета Православног богословског факултета, 25. новембар 1931.

да је матурираних гимназиста који су уписивали Задарску богословију било „врло мало“.⁴⁶ Влачић је Задарску богословију уписао са завршених осам разреда гимназије, али без положеног матурског испита. Министарство просвете је, након примљеног мишљења Православног богословског факултета, 7. децембра 1931. обавестило Православну конзисторију Епархије црногорско-приморске да Влачић не испуњава услове за признавање факултетске стручне спреме.⁴⁷ Влачић, дакле, није успео да избори факултетску стручну спрему за себе, али је својом иницијативом изборио факултетски ранг за Задарску богословију.

Министарство просвете је 7. децембра 1931. обавестило Министарски савет Краљевине Југославије о мишљењу Православног богословског факултета да се Карловачкој богословији и Задарској богословији призна факултетски статус, али је и додало да се мишљење не може сматрати дефинитивним до доношења одговарајуће уредбе.⁴⁸

Министарство просвете је Уредбу о рангу стручних школа према средњој школи и факултетима донело тек 1. маја 1933. У члану 4. ове уредбе је наведено да „спреми факултетској одговарају“ бивше Православно српско богословско училиште у Сремским Карловцима и бивши Православни богословски завод у Задру, „са претходно положеним испитом зрелости у средњој школи“. Чиновницима који су испуњавали ове услове признаване су „више положајне групе“.⁴⁹ То им је давало могућност за напредовање у служби и повишење плата.

Уредбом је, дакле, Краљевина Југославија ретроактивно признала факултетски ранг Карловачкој богословији и Задарској богословији, који ове стручне школе нису имале у Аустро-Угарској. Ово нам даје повод да на крају нагласимо да су према прописима Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевине Југославије, четири православне школе имале ранг факултета: Православни богословски факултет у Београду, Источно-православни богословски факултет у Загребу, Православно српско богословско училиште у Сремским Карловцима и Православни богословски завод у Задру.

⁴⁶ Клирикална школа у Шибенику је основана 1832, а 1841. је премештена у Задар где је прерасла у ранг богословије. Задарска богословија је подигнута у ранг богословског завода школске 1863/84. године и могли су је уписивати ученици са претходно завршеном „пуном гимназијом“ О томе видети у: Ђоко Слијепчевић, нав. дело, 543-551. – Никодим Милаш у аутобиографији наводи да је по његовом доласку на чело Епархије далматинске 1890. године било „врло мало“ оних који су након завршене гимназије прелазили у Задарску богословију. Он пише да је, како би попунио оскудни свештенички кадар у својој епархији, у Задарску богословију примао и несвршене гимназијалце. За више видети у: Никодим Милаш, *Аутобиографија, студије, чланци*, Београд-Шибеник 2005, 85. – Задар је Рапалским уговором између Италије и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од 12. новембра 1920. припао Италији.

⁴⁷ АЈ, Министарство просвете Краљевине Југославије, Фонд 66, Фасцикла 155, 7 децембар 1931, П. бр. 56566. – Министарство просвете Православној конзисторији Епархије црногорско-приморске.

⁴⁸ АЈ, Министарство просвете Краљевине Југославије, Фонд 66, Фасцикла 155, 7 децембар 1931, П. бр. 56493. – Допис Министарства просвете Врховном инспекторату Председништва Министарског савета Краљевине Југославије.

⁴⁹ *Службене новине Краљевине Југославије*, 10. мај 1933, 569-572. – Истим чланом факултетска спрема призната је и ђацима бивше Шумарске академије у Загребу и бивше трогодишње Високе школе за трговину и промет у Загребу, уз услов да су претходно положили испит зрелости у средњој школи. Овом Уредбом прецизиран је статус још 165 тадашњих и бивших стручних школа, од којих је за 23 признато да задовољавају два разреда средње школе, за 81 стручну школу је одређено да су еквивалент непотпуној средњој школи, а 61 стручна школа изједначена је у потпуности са рангом средње школе. Факултетски ранг, видели смо, добиле су четири стручне школе, међу којима и Карловачка богословија и Задарска богословија.